

Češi nejsou národem xenofobů

V české veřejné diskusi jsou mnohem více slyšet hlasy těch, kteří šíří demagogii a podporují stereotypní vnímání druhých

Současný negativní český postoj k uprchlíkům a muslimům vůbec je **projevem malého sebevědomí** české společnosti a nevěcnosti veřejné diskuse, která není kritická k okrajovým projevům xenofobie a stereotypního vnímání druhých.

EVA HAHNOVÁ

O Češích se dnes říká, že jsou xenofobní. Je nesporné, že se ze všech konců země ozývají na adresu uprchlíků a muslimů výroky, které bývají označovány jako xenofobní a Evropa s nimi nemá dobré zkušenosti. Před sto lety se totiž ozývaly řeči o ohrožení německé kultury českými, polskými či židovskými přistěhovanci, kteří hledali práci a lepší životní podmínky v Liberci, ve Vídni nebo v Berlíně. Všichni víme, kam takové nářky nad „invazí kulturně odlišných národů“ Němce přivedly, a proto je ostřížitost vůči tomuto druhu rétoriky záhodná. Je také nesporné, že Češi patří k národům s vysokým počtem odmítavých postojů vůči přistěhovalcům, ale ani jedno, ani druhé neopravňuje k výroku o Češích jako xenofobním národu.

Kritici předsudků a stereotypů jsou pro každou společnost důležití, protože ji chrání před xenofobií. Ale neměli by sami užívat stejných prostředků jako xenofobové: stereotypy bývají urážlivé a každý odvádí pozornost od věcných otázek a reálných problémů.

Ve srovnávací studii historických zkušeností s migrací a multikulturalitou by se Češi mezi evropskými národy měli čím chlubit. Málokterý jiný národ může poukázat na tak velký počet přistěhovalců a cizinců, kteří po staletí tak intenzivně participovali na jeho každodennosti, hráli tak významnou roli v jeho dějinách a zanechali tak velký podíl na jeho kulturně-historickém dědictví. Je také nesprávné přehlížet, že se i v Česku ozývají hlasy empatie pro uprchlíky. Mnozí proti xenofobním výrokům, náladám a hnutím protestují a humanitárně se angažují. Vztahy mezi Čechy a cizinci, kteří v Česku dnes žijí, nezavádějí důvod k nářkům. Nelze ani opomíjet, že se výroky českých autorů moc neliší od těch, které se ozývají ze všech evropských zemí. I přes stále ještě panující předsudky vůči Romům a stále ještě akutní problémy s jejich integrací nemáme věcné důvody mluvit o Češích jako o xenofobech.

Proti signatářům výzvy, která má podporu více než 3500 vědců a 8500 osob z širší veřejnosti, se strhla vulgární štvánice. A právě v tom vězí jádro problému.

Xenofobie ve smyslu apriorní nedůvěry, nepřátelství a netolerance vůči všemu cizímu se v české společnosti projevuje, podobně jako jinde, pouze v okrajových skupinách. Širší podpory nabývá jako vždy a všude jen za určitých politických okolností. Právě těm je třeba věnovat pozornost, chceme-li porozumět současným českým reakcím na stávající problémy.

Z této perspektivy chci české reakce na akutní krizi a postoje vůči migraci osvětlit jako výsledek souhry tří faktorů: historicko-politického kontextu, momentálních okolností a specifických zlovyků dnešní politické kultury. Údajná xenofobie českého národa se tak ukazuje jako pouhá konjunktura specifických dobových podmíněných obrazů světa a rétorických zvyklostí, která v krizovém okamžiku dostala část společnosti do souladu s jinak okrajovými xenofobními hlasy.

Kulturní nadřazenost Západu

Že v centru zájmu české veřejnosti stojí dnes islám, není samozřejmé. V Německu se také ví, že velká část přicházejících

jsou muslimové, ale lidé tam nebyvají třídění podle náboženského vyznání. Velká část společnosti se zajímá spíše o jiné aspekty stejného dění, konkrétně o zkušenosti přicházejících a jejich sociální problémy. Stejně aspekty hrály velkou roli již v německých diskusích z roku 2003 a rozhodnutí tehdejší vlády nezúčastnit se invaze do Iráku. Již tehdy byly plány na řešení mezinárodněpolitických konfliktů vojenskými prostředky odmítány odkazy na následky, které to přináší postiženým zemím a zejména civilnímu obyvatelstvu.

Česko se naopak na kontroverzní invazi do Iráku aktivně podílelo. Ospravedlnováno to bylo argumenty, které zněly v prostředí konzervativního neoliberalismu anglofonní provenience. Od zastánců neoliberalní myšlenky, že tržní mechanismy vyřeší problémy světa a výrazy solidarity ho poškozují, lze těžko očekávat zájem o humanitární aspekty následků války a v Česku má neoliberalismus mnoho zastánců. Kromě toho se spolu s oddaností velké části elit v čele s Václavem Havlem americké zahraniční politice rozšířily i obrazy světa z tradice tzv. americké výjimečnosti (*American Exceptionalism*) a kulturní nadřazenosti Západu. Těžko se divit, že jsou populární i pejorativní stigmatizace ostatních národů světa. Protože se tzv. válka proti teroru stala dlouhým, závažným a stále se prohlubujícím problémem, doprovázejí stereotypní obrazy islámu či Arabů již po léta českou veřejnost v ojedinelé intenzitě.

Hnutí Eurabia

V momentální zahleděnosti do islámu se projevují i dávno tradované stereotypy, které také nejsou zdejšího původu. Pejorativní stigmatizace muslimů jako jinovců má dlouhé tradice. Evropská pokladnice variací antiislámských stereotypů je obohacovaná od středověku až po současnost následkem válečných konfliktů jako bitvy u Poitiers v roce 732, křížových výprav do Svaté země nebo obležení Vídne v 16. a 17. století. Tzv. válka proti teroru tuto tradici mobilizovala na podporu aktuálních politických cílů v celém západním světě, ale vzhledem ke zmíněným okolnostem v Česku silněji než třeba v Německu.

Když George W. Bush užil v roce 2001

Češi jsou konfrontováni se stejnými obavami jako Němci, ale navíc ještě s hrůzou, kterou jim nahání populistická propaganda velké části politických a mediálních elit

”

pojmu „křížácká výprava“ jako označení tzv. války proti teroru, byl za to leckde více či méně ostře kritizován. A brzy se objevil bestseller, který se stal jakýmsi základním kamenem dnes již všude populární ideologie spojované s pojmem „Eurabia“ a bojující proti údajně probíhající islamizaci Evropy. Jde o knihu s titulem *Eurabia: The Euro-Arab Axis* z pera Giselle Littmanové, z Káhiry pocházející a ve Švýcarsku žijící britské občanky židovského původu, publikující pod pseudonymem Bat Ye'or. Podle autorky by k islamizaci Evropy mělo dojít kombinací dvou faktorů: za prvé úsilím džihádistů zahrnout Evropu do univerzálního kalifátu a za druhé nečinností lhostejných, sekularizovaných a příliš tolerantních evropských elit. Rétorika a argumentace knihy si nezadájí s nechvalně proslavenými *Protokoly sionských mudrců* jako důkazu o plánu Židů podrobit si svět. Přesto našlo její prostoduché poselství řadu prominentních protagonistů. Jestliže její vize šíří světoznámý britský historik Niall Ferguson, nizozemský politik Geert Wilders či norský masový vrah Breivik, pak se nelze divit, že se jimi kdekdo ohání i v Česku.

Název Eurabia s podtitulem „Islám dobývá Evropu, Eurabia.cz ji brání“ si vybrali zakladatelé internetového portálu, který zásobuje veřejnost směsí českých a zahraničních výplodů o nadcházející zkáze již po celé desetiletí. K funkci spoluzakladatele a šéfredaktora se hlásí předseda strany Národní demokracie Adam B. Bartoš. Mezi „kmenovými autory“ udává portál jména známých osobností,

jako jsou Leo Pavlát, Alexandr Tomský, Roman Joch, Břetislav Olšer či zemřelý Emanuel Mandler, ale s oblibou popularizuje i díla Benjamina Kurase či výroky Václava Klause; ze zahraničních autorů otiskuje podle vlastní prezentace myšlenky světoznámých autorů, například Daniela Pipesa, Alaina Besançon, Andrého Glucksmanna nebo Alaina Finkelkrauta. Eurabia.cz se navíc stará o „osvětlení“ české veřejnosti v tom, že hlavním problémem dneška „je ochablost Evropy a její kapitulace před imigrantskými hordami“, v propojení s četnými dalšími duchovně spřízněnými portály.

Stereotypy a konspirační teorie o islámu, které právě zaplavily českou kotlinu, nelze interpretovat jako výraz xenofobie. Jde o příklad náchylnosti společnosti k ideologii, která se nabízí za specifických podmínek, jak tomu bylo v Německu s nacistickým či v poválečném Československu s komunistickým hnutím; v obou případech následoval za změněných politických podmínek obdobně rychlý „odklon“. Ani podpora ze strany Miloše Zemana a Václava Klause, která momentální vlnu velmi posiluje, není důkazem jakési české xenofobie, nýbrž jen exemplárním příkladem ke studiu toho, jak se tato náchylnost projevuje a jak působí i mezi vzdělanci.

Zlovyky české politické kultury

Hnutí Eurabia není českou specialitou. České veřejnosti se ale dostává daleko méně historicko-politických informací a kritických hlasů, umožňujících individuální orientaci, než třeba v Německu. Příčinou není nedostatek informovaných a rozumných Čechů, ale absence veřejných diskusí o platformách jako Eurabia a myšlenkách, které propagují.

Kdo šíří demagogii, toho bývá vždy více slyšet než uvážlivé hlasy jeho kritiků. V Česku však bývají kritické hlasy často převálcovány osočováním ad hominem. Ilustrují to třeba reakce na výzvu *Vědci proti strachu a lhostejnosti*, která upozorňuje na problém xenofobie. Proti signatářům výzvy, která má podporu více než 3500 vědců a 8500 osob z širší veřejnosti, se strhla vulgární štvánice. A právě v tom vězí jádro problému.

Z dějin zápasů o demokracii víme, že

vždy a všude šlo o potýkání se demokracií s nejrůznějšími částmi společnosti, které se jim stavěly v cestu. Všude sehráli rozhodující roli na cestě k demokratickým výdobytkům dnešní Evropy zastánci humanistických ideálů. Jejich hlasy a aktivity jsou i nejdůležitější bariérou proti xenofobii. Protože péče o demokratickou politickou kulturu spočívá na bedrech politických a mediálních elit, musíme hledat příčiny rozdílů mezi třeba německými a českými reakcemi na stávající problémy u nich.

Ve srovnání s Německem se dnes v českém veřejném prostoru zastánci odlišných názorů častěji osobně osočují, než polemizují pomocí věcných argumentů. Příčinou se zdá být kombinace specifických rysů dnešní jazykové kultury a záliba pro otázky identit. V posledních letech se v české politice a médiích stále častěji užívá emocionálních a vulgárních výrazů. Zneuctování jednotlivců a stigmatizování národů se stalo oblíbeným koníčkem. Vulgární jazyk totiž nenabízí prostředky k diferencovanějšímu vnímání světa. Protože jim bývají traktovány většinou cizí národy, domnívají se povrchní pozorovatelé, že jde o výraz xenofobie. Přitom přehlížejí, že se o Češích dnes v Česku také moc hezky nemluví.

Novými zvyklostmi se debatování proměňuje ve vystavování kádrových profilů. Meditace o tom „jaci jsme“ a „jaci jsou oni“, jsou již dávno oblíbeným žánrem českých intelektuálů, ale dnes se odkazy na jakési charakterové vlastnosti jednotlivců a národů velmi rozšířily. Akutní krize pouze přispěla ke konjunktuře kádrových profilů muslimů a Arabů, ale ve vnitropolitických konfliktech tomu není jinak.

Schematické vnímání světa

Vnímání světa z perspektivy „jaký kdo je“ emocionalizuje veřejnost, podporuje konspirační teorie a vzbuzuje pocíty bezmocnosti. Ve skutečnosti jde o výraz nedostatku individuálního sebevědomí, a tím i vědomí občanské spoluzodpovědnosti. Kde chybí obyčejné lidské sebevědomí, těžko očekávat respekt a empatii vůči druhým. Bez nich však nemůže fungovat demokratické seburčení ve smyslu politického rozhodování na základě věcných debat a kompromisů mezi všemi zúčastněnými.

Stereotypně schematické vnímání světa brání aktivní participaci na společenském dění a nabízí jen tři alternativy: za prvé vkládání nadějí do síly, převahy a násilí, za druhé ponížení přizpůsobování a za třetí tvrdohlavé vzdorování. Chybí ale postoj, po kterém volal František Halas slovy „Vyrhíme si rukávy, když se kola zastaví“, Barack Obama „Yes, we can“ nebo Angela Merkelová „Wir schaffen das“. Komunistickou propagandou zprofanovaná slova dodnes neztrácejí svůj význam, ale čeští politici a novináři veřejnost spíše zstrašují, než by ji inspirovali k sebedůvěře a aktivnímu úsilí o řešení problémů. Češi jsou tak konfrontováni se stejnými obavami jako Němci, ale navíc ještě s hrůzou, kterou jim nahání populistická propaganda velké části politických a mediálních elit.

Obviňování z xenofobie nikomu nemůže pochopit, proč jsou jiní pohnuti tragédií rozvrácených států, proč neztrácejí z očí důstojnost postižených lidí a proč se snaží krok za krokem obnovit pořádek za uplatňování běžných lidských práv. Daleko účinnější je trpělivé vysvětlování, pečlivé informování a věcné diskuse o všech postojích a argumentech, což je v první řadě úkolem politiků a žurnalistů.

Češi jsou docela obyčejným evropským národem. Ve všech státech EU nacházíme jak podobnosti, tak rozdíly a v každém z nich se zápolí s obdobnými problémy. Dnes v mezinárodním tisku běžně stereotypní osočování Česka a ostatních nedávno ještě vychvalovaných států „nové Evropy“ (Donald Rumsfeld, 2003) je dalším důkazem toho, že české potíže se stereotypy nejsou ojedinelé. Ale třeba se tato zkušenost stane impulzem a inspirací k široké diskusi o tom, proč je moudřejší vnímat každou lidskou bytost s respektem a svědomitě se zamýšlet nad vším, co jiní říkají.

Autorka je česká historička žijící v Německu. V tomto roce vydala dvě knihy, které se věnují stereotypnímu vnímání Čechů Němci a Brity.

Xenofobové? Demonstranti Úsvitu - Národní koalice 16. září 2015 na česko-rakouském přechodu Dolní Dvořiště.

FOTO ČTK - VÁCLAV PANCER